

аграрного сектора до стратегічних, зокрема – на засадах стратегічного планування. Особливо це актуально в умовах зміни клімату, що вплине і на аграрний сектор України.

Розв'язання цих питань становить завдання подальших наукових досліджень у цьому напрямку.

Література

1. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18.10.2005 № 2982-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 1. – С. 17.
2. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 № 1877-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 49. – С. 527.
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення механізмів державного регулювання ринку сільськогосподарської продукції» від 04.06.2009 № 1447-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 43. – С. 638.
4. Закон України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції» від 17.07.1997 № 468/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 44. – С. 281.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року» від 19.09.2007 № 1158 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 73. – С. 2715.
6. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Концепції перебудови системи державних субсидій, що надаються галузям національної економіки» від 31.03.2003 р. № 182-р // Офіційний вісник України. – 2003. – № 14. – С. 634.
7. Державні бюджети України за 2000-2012 роки [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [веб сайт]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>
8. Звіти Державної Казначейської служби України за 2000-2011 роки про виконання Державного бюджету України [Електронний ресурс] // Державна Казначейська служба України : [веб сайт]. – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/23599>
9. Звіт про результати роботи органів державної фінансової інспекції за 2011 рік [Електронний ресурс] // Державна фінансова інспекція України : [веб сайт]. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/index>
10. Статистична звітність підприємств, які здійснювали сільськогосподарську діяльність (без фермерських господарств) Чернівецької області за 2011 рік // Головне управління статистики у Чернівецькій області. – Чернівці, 2012.

УДК37.046.14 (477.62)

Савельєва Ю.М.,
аспірантка¹

Інститут економіко-правових досліджень НАН України, м. Донецьк

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Найважливішим чинником забезпечення економічного зростання країни є якість освіти. Отримані знання та досвід під час навчання повинні стати капіталом та головним ресурсом економіки. За роки незалежності України стан освіти зазнав значних змін. Зменшення народжуваності у 90-х роках призвело до закриття дошкільних закладів та шкіл. Велика кількість вищих навчальних закладів в країні не додає певний престиж вітчизняній освіті у світових рейтингах. Кожен рік Україна поповнюється молодими спеціалістами з дипломами про вищу освіту, однак, невідповідність попиту ринку праці та пропозиції ринку освітніх послуг призводить до незатребуваності цих спеціалістів, безробіттю, зменшенню конкурентоздатності українських фахівців на світовому ринку праці. Виходячи з цього, особливого значення набувають дослідження структури освіти, а також виявлення причин, що негативно впливають на розвиток освіти в Україні. Розв'язання цієї проблеми потребує ретельного аналізу і подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку системи освіти в Україні присвячено праці таких науковців як Е.М. Ахромкін [1], Т.М. Боголіб [2], Ю.С. Дорофєєва [3], О.В. Перепелюкова [1] та ін. Однак, у більшості наукових розвідок мало уваги приділено аналізу структури освіти. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження.

¹Науковий керівник: Бойченко Е.Б., к.е.н., доцент

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінка стану освіти в Україні, а також визначення стану вищих навчальних закладів на міжнародному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У законі України «Про освіту» поняття освіти характеризується як основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. До структури освіти відносять: дошкільну освіту; загальну середню освіту; позашкільну освіту; професійно-технічну освіту; вищу освіту; післядипломну освіту; аспірантуру; докторантуру; самоосвіту [4].

Дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні [5]. З 1990 року до 2011 року кількість дошкільних закладів в Україні зменшилась з 24500 закладів до 15600. У 2011 році їх кількість дорівнювала 16100, однак, з них 800 одиниць не працювало (реально працюючих закладів було 15300). Аналіз зміни кількості дошкільних закладів наведено на рис.1 [6].

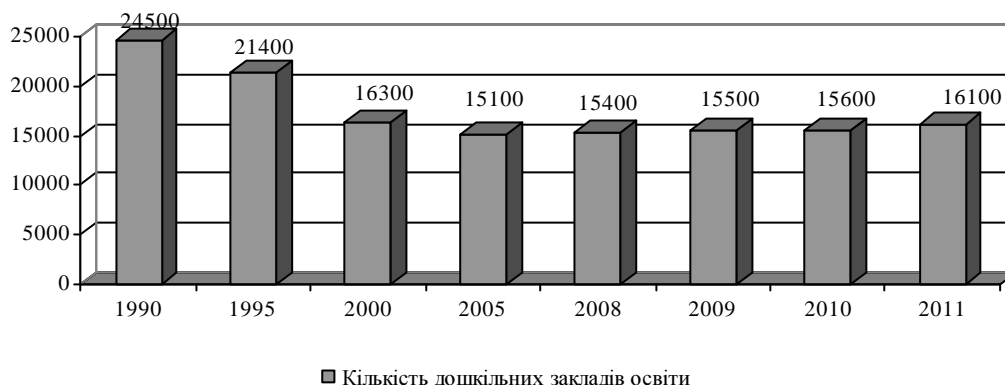

Рис. 1. Динаміка дошкільних закладів освіти в Україні у 1990-2011 рр.

Джерело: [6]

Зменшення дошкільних закладів в країні пов'язано зі скороченням народжуваності у 1990-2000 рр. Однак, за останнє десятиріччя цю негативну тенденцію було позитивно зрушено (рис.2) [7].

Рис.2. Динаміка чисельності дітей у дошкільних закладах та чисельності народжених в Україні у 1990 – 2011 рр.

Джерело: [7]

Охоплення дітей дошкільними навчальними закладами недостатнє. У 1990 р. дошкільною освітою було охоплено 57% дітей від загальної їх чисельності відповідного року. У 2000р. цей показник був лише 40% та у 2011р. знову дорівнює 57%.

Необхідно зазначити, що дошкільна освіта є першим базовим етапом у освітньому рівні. Це необхідна складова у підготовці до загальноосвітнього рівня освіти (школи). Отже, в Україні виникає потреба у створенні додаткових дошкільних закладів для створення сприятливих умов для розвитку майбутніх школярів.

Відповідно до законодавства України, основним типом середніх навчальних закладів є середня загальноосвітня школа трьох ступенів: перший – початкова школа, що забезпечує початкову загальну освіту, другий – основна школа, що забезпечує базову загальну середню освіту, третій – старша школа, що забезпечує повну загальну середню освіту [4]. Щодо загальноосвітніх навчальних закладів, то простежується тенденція зменшення кількості закладів та чисельності учнів (рис. 3) [7].

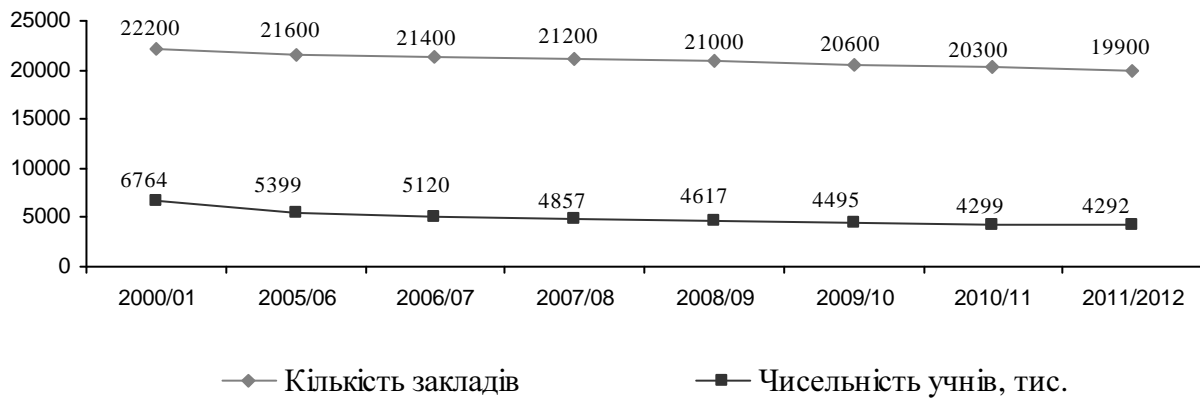

Рис. 3. Динаміка кількості загальноосвітніх закладів та чисельності учнів в Україні у 2000/01-2011/12 учбових роках

Джерело: [7]

Представлена динаміка свідчить, що в країні спостерігається безперервне зниження кількості навчальних закладів. За 2000/01-2011/12 навчальні роки в Україні їх кількість зменшилась на 2300 закладів. За досліджуваний період чисельність учнів також зменшилась на 2472 тис. осіб.

Професійно-технічна освіта забезпечує здобуття громадянами професії відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей, а також допрофесійну підготовку, перепідготовку, підвищення їх кваліфікації [4]. З 2000-2011р. спостерігається динаміка зменшення чисельності підготовлених кваліфікованих працівників у професійно-технічних навчальних закладах на 26,7 тис. осіб: із 266,8 тис. осіб у 2000р. до 240,1 тис. осіб у 2011р.

У Законі України «Про освіту», зазначається, що вища освіта забезпечує фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку, здобуття громадянами освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідно до їх покликання, інтересів і здібностей, удосконалення наукової та професійної підготовки, перепідготовку та підвищення їх кваліфікації [4].

За останні двадцять років кількість вищих навчальних закладів (ВНЗ) змінилась (табл.1). Проблемою є велика кількість вищих навчальних закладів, яка суперечить світовим стандартам. За статистичними даними в Україні існує 846 вищих навчальних закладів на 46 млн. населення (наприклад, в Іспанії лише 47 університетів, де приблизно така ж кількість населення) [7, с. 210].

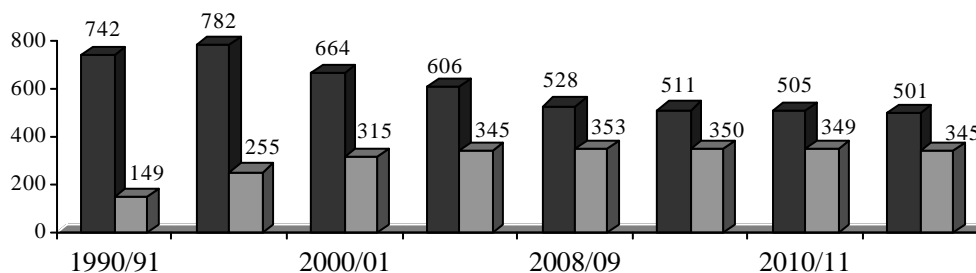
Таблиця 1

Кількість ВНЗ в Україні з 1991-2011 рр.

Рік	1991	1993	1995	1997	1999	2001	2003	2005	2007	2009	2011
Кількість ВНЗ	910	913	1037	940	971	983	1009	951	904	861	846

Джерело: [7]

Кількість навчальних закладів III-IV рівня акредитації упродовж 1991-2009 рр. постійно збільшувалась (рис. 4). Якщо у 1991 р. їх було 156, то у 2009 р. – вже 353. З 2010-2011 рр. їх кількість почала зменшуватися. Проте кількість навчальних закладів I-II рівнів акредитації з 1991р. по 2011 р. зменшилась із 754 до 501.

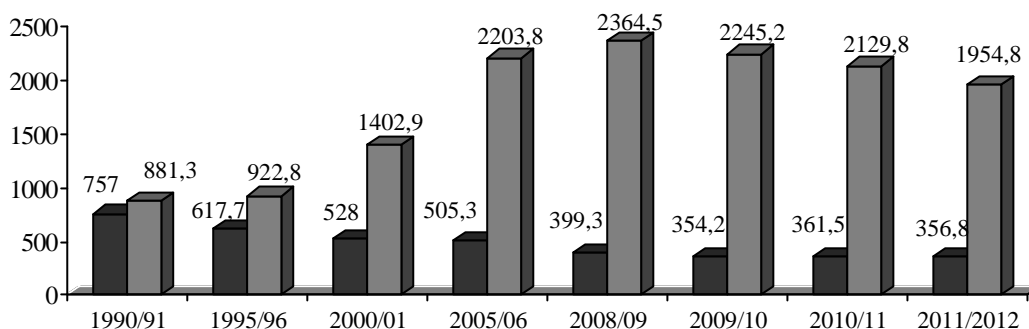

■ Кількість закладів I-II рівнів акредитації ■ Кількість закладів III-IV рівнів акредитації

Рис. 4. Динаміка кількості вищих навчальних закладів I-II та III-IV рівнів акредитації в Україні у 1990-2011 рр.

Джерело: [7]

Аналогічна тенденція спостерігається й у динаміці чисельності студентів цих навчальних закладів (рис. 5). Чисельність студентів у навчальних закладах I-II рівнів акредитації знизилась із 739,2 до 358,6 тис. осіб, тоді як у закладах III-IV рівня акредитації вона зросла з 876,2 до 1954,8 тис. осіб.

■ Чисельність студентів I-II рівнів акредитації, тис. ■ Чисельність студентів III-IV рівнів акредитації, тис.

Рис. 5. Динаміка чисельності студентів вищих навчальних закладів I-II та III-IV рівнів акредитації в Україні у 1990-2011 рр. (тис. осіб)

Джерело: [7]

За наведеною динамікою вищих навчальних закладів, можна зробити висновок, що при більшій кількості закладів I-II рівнів акредитації, більша чисельність навчається у закладах III-IV рівнів акредитації. Тобто, серед випускників загальної освіти спостерігається підвищений попит на навчання у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації.

Роль освіти постійно зростає у забезпеченні конкурентоспроможності держави та зміцненні її позицій на світовому ринку [3, с.477]. Проте, в Україні існує протилежна ситуація. Велика кількість ВНЗ не створює конкурентоздатність освіти на світовому рівні. Це підтверджується даними міжнародних рейтингів університетів, які дають певне уявлення про розвиток освіти в країнах. У цих рейтингах українські університети посідають у край низькі позиції або зовсім відсутні у списках.

SIR World Report є найбільш всебічним світовим рейтингом науково-дослідних інститутів, який охоплює такі показники як: результативність (продуктивність) закладу, міжнародна співпраці, нормалізована оцінка впливу, якість публікацій, індекс спеціалізації та рейтинг. Отже, у 2012 році серед українських ВНЗ нараховується тільки 8 закладів: Національна Академія Наук України, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Львівський національний університет ім. І. Франка, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», Львівський національний політехнічний університет, Харківський національний університет радіоелектроніки, Чернівецький національний університет, Харківський національний університет ім. В.М. Каразіна [8]. У 2010 році у цей список також входив Дніпропетровський державний університет.

У рейтингу університетів «Webometrics» найкращий результат серед українських вищих навчальних закладів показав Львівський національний університет імені Івана Франка, який зайняв 1443 рядок рейтингу, на 1502 позиції розташувався Київський національний університет імені Тараса Шевченка, на 1608 – Національний університет «Києво-Могилянська академія» [2, с. 37].

У 2011 р. британська газета «The Times» склала рейтинг «Топ-100 світових репутацій» (World Reputation Rankings). Жоден український університет не увійшов до цього рейтингу, немає там і університетів СНД. Винятком став лише Московський державний університет ім. М.В. Ломоносова, який посів 33-тє місце. Репутацію лідера – Гарвардського університету – оцінено у 100 балів, МДУ – у 9 балів [2, с. 38].

Виходячи з наведених даних, лише 5 регіонів (Дніпропетровська, Львівська, Харківська, Чернівецька та м. Київ) та 10 вищих навчальних закладів в Україні здійснюють внесок у розвиток міжнародного ринку освіти.

Крім світових рейтингів, оцінку вітчизняній освіті надають громадяни України. У серпні 2010 р., за підсумками досліджень Інституту Горшеніна, якість освіти, наданої українськими ВНЗ оцінюють 34,4% громадян на 3 бали, а кожен п'ятий (20,2%) — на 2 бали. Інакше кажучи, більше половини українців вважають, що якість освіти в Україні не відповідає їхнім вимогам [2, с.38].

Молодь також не задовольняє якість української освіти. У 2011 році за даними міжнародного дослідження «Студенти – образ майбутнього», проведеного Інститутом Горшеніна на батьківщині хотіли б навчатися тільки 15,5 % українських студентів (порівняно з 27,7 % росіян і 34,1 % поляків).

Найкращою альтернативою для студентської молоді є британські університети, де мають бажання навчатися 45,9 % опитаних, 23,8 % обрали б для навчання США, 14,9 % – Німеччину [2; с.37].

Рейтинг вітчизняних вищих навчальних закладів дуже низький як на міжнародному рівні, так і на національному.

До структури освіти також входять аспірантура та докторантура. З 1990 р. по 2011 р. загальна динаміка чисельності аспірантів в Україні була позитивною. Кількість аспірантів збільшилась у 2,6 разів (з 13374 осіб у 1990 р. до 34192 осіб у 2011). Крім цього, також збільшилась чисельність докторантів у 3 рази (з 503 осіб у 1991р. до 1631 осіб у 2011р.). Зростає кількість закладів, що мають аспірантуру. Більшість аспірантів навчаються у науково-дослідних інститутах, ніж у вищих навчальних закладах. Аналогічна тенденція простежується у навчанні в докторантурі (рис.6, рис.7) [9].

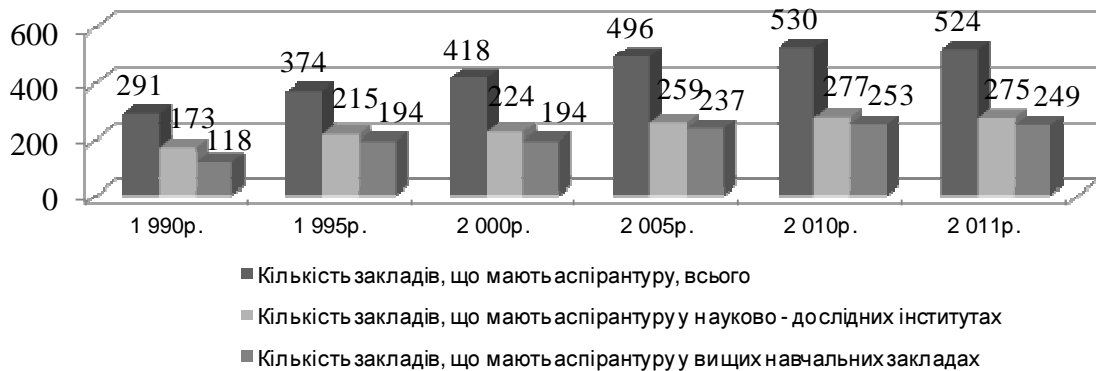

Рис. 6 – Динаміка діяльності закладів, що мають аспірантуру в Україні

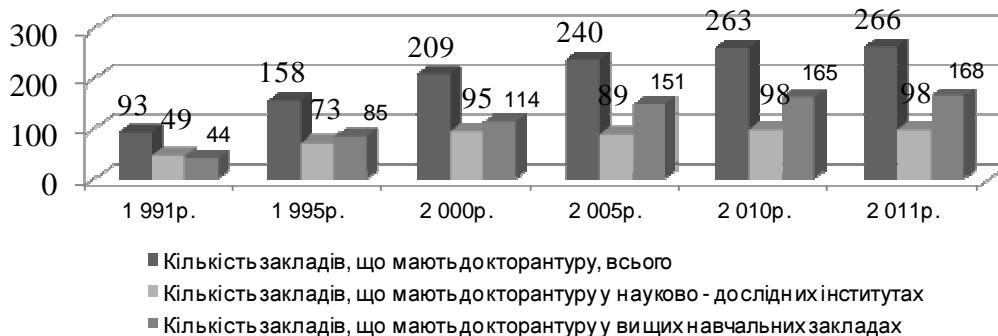

Рис. 7 – Динаміка діяльності закладів, що мають докторантуру в Україні

Джерело: [9]

Наведені дані дозволяють зробити висновок, що динаміка кількості закладів аспірантури (збільшилась у 2 рази) та докторантури (збільшилась у 3 рази) має позитивну тенденцію.

Щодо самоосвіти громадян, то державними органами, підприємствами, установами, організаціями, об'єднаннями громадян, громадянами створюються відкриті та народні університети, лекторії, бібліотеки, центри, клуби, теле-, радіо навчальні програми тощо [4].

Головною проблемою в освіті є дисбаланс ринку освітніх послуг та ринку праці: людський капітал, сформований системою освіти, залишається недовикористаним або взагалі незатребуваним на ринку праці. По-перше, відмічається феномен «надлишкової освіти», коли працівники з високою формальною підготовкою займаються малокваліфікованими видами праці, що свідчить або про вкрай низьку якість освіти, або про нераціональне використання праці; по-друге, спостерігається праця не за спеціальністю, хоча працівники при цьому залишаються на високих ступенях професійно-кваліфікаційної ієрархії.

На ринку кваліфікованої праці України відмічається надлишок юристів, економістів і менеджерів при одночасній катастрофічній нестачі інженерів, хіміків, представників інших технічних спеціальностей. Такі спеціальності як освіта, медицина, інженерія, економіка, комерція та підприємництво (зокрема, менеджмент організацій, облік і аудит, фінанси, економіка підприємства, бухгалтерський облік), правознавство користуються великим попитом серед молоді, так звані «модні» напрямки освіти, які високо оплачуються.

В Україні за спеціальністю працює лише 30 % осіб з вищою освітою в галузі фізичних, математичних і технічних наук, 54 % – біологічних, агрономічних і медичних наук, 24 % – прикладних наук і техніки.

Після одержання диплому про вищу освіту безробітними стають 70 % випускників. Частина з них Державна служба зайнятості направляє вдруге у ВНЗ або навіть ПТНЗ з метою проходження професійного навчання. Решта змушена погоджуватися на першу пропозицію роботи. У 2011 р. 31,9 тис. осіб зареєструвалися в центрах зайнятості як такі, що шукають роботу [1; с. 6].

Висновки з даного дослідження. Таким чином, аналіз структури освіти в Україні показує, що охоплення дітей дошкільними закладами недостатнє, оскільки за останнє двадцятиріччя їх кількість істотно зменшилась. При цьому, народжуваність в країні збільшується. Щодо загальноосвітньої та професійно-технічної освіти, то спостерігається постійне скорочення чисельності учнів. Проблемою в освіті є велика кількість ВНЗ, які не спроможні здійснити певний освітній внесок у розвиток освіти країни (тільки 10 вищих начальних закладів із 846 відмічаються у міжнародних рейтингах). Ціллю незатребуваних ВНЗ на світовому рівні є тільки випуск молодих спеціалістів з дипломами вищої освіти. При цьому, цей диплом ніяк не забезпечує молодь працею, оскільки вибрані спеціальності не є конкурентоспроможними на ринку праці. Внаслідок цього, молоді фахівці втрачають придбані знання та досвід у ВНЗ та наймаються на роботу не за спеціальністю або зовсім стають безробітними. Головною причиною цих проблем виступає слабка проінформованість молоді про професії та спеціальності, якими вони зможуть оволодіти. Тому, доцільно ще за навчання у загальноосвітніх закладах надавати інформацію про потрібні професії для країни, їх привілеї. Першочергове завдання – зацікавити школярів конкурентоспроможними професіями на ринку праці та змінити уявлення про робітничі спеціальності як неprestижні. Також необхідно зменшити кількість бюджетних місць у ВНЗ за так званими «модними» спеціальностями та збільшити бюджетні місця за технічними напрямками.

Література

1. Ахромкін Е.М. Вплив ринку освітніх послуг на формування трудового потенціалу регіону / Е.М. Ахромкін, О.В. Перепелюкова // Економіка та право. – № 1. – 2012. – С. 5-8.
2. Боголіб Т.М. Конкуренція університетів: світовий досвід і українські реалії / Т.М. Боголіб // Вісник НАН України. – № 10. – 2012. – С. 31-41.
3. Дорофєєва Ю.С. Освіта як головний чинник інноваційного розвитку економіки України / Ю.С. Дорофєєва // Стратегія інноваційного розвитку економіки і соціальної сфери України: матер. другої міжнар. наук.-практ. конф. вчених, студентів і практиків. – Донецьк, 2010. – С. 477-481.
4. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2628-14/page>.
5. Закон України „Про дошкільну освіту”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2628-14/page>.
6. Статистичний бюлетень «Дошкільна освіта в Україні» 2011. // Державний комітет статистики України. – К., 2012. – 86 с.
7. Статистичний збірник «Україна у цифрах» 2011. // Державний комітет статистики України; за ред. О.Г. Осауленка. – К., 2012. – 251 с.
8. SIR World Report 2012: Global Ranking. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.scimagoir.com/pdf/sir_2012_world_report.pdf.
9. Статистичний бюлетень «Підготовка наукових кадрів» 2011 // Державний комітет статистики України. – К., 2012. – 33с.